

V. AİLE ŞURASI

“YOKSULLUKLA MÜCADELEDE TEMEL YÖNTEMLER”

TEBLİĞ METNİ

Ferhat ODABAŞI

Eylül 2008

Yoksullukla Mücadelede Temel

Yöntemler

Ferhat ODABAŞI

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
Proje Değerlendirme ve İzleme Dairesi Başkanlığı
Tel: (312) 424 0941/5204
E-posta: fodabasi@sydgm.gov.tr

Tebliğ Özeti

Yoksullukla mücadele gibi çok boyutlu bir faaliyette gerekli neticeleri alabilmek için birden fazla ve birbirini tamamlayıcı nitelikteki “Yoksullukla Mücadele Yöntemleri”nin kullanılması kaçınılmazdır. Söz konusu yöntemler, yoksulluğun özellikle sosyal ve ekonomik boyutlarındaki neden sonuç ilişkileri üzerinden geliştirilmeli ve yoksulluğun nedenlerini ortadan kaldırarak bu nedenlerden kaynaklanan sonuçlara çözümler üretebilmelidir. Bu tebliğ, yoksullukla mücadelede uygulanabilecek temel yaklaşım ve yöntemleri açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Eğitim, İstihdam, Sosyal Adalet

Abstract

It is inevitable to use a number of complementary methods to achieve desired goals in poverty reduction process. These methods should be generated through social and economic reason-cause aspects of poverty and should offer solutions by eradicating the sources of problems. This paper’s purpose is to explain some basic methods that are applicable in poverty reduction practices.

Key words: Poverty, Poverty Reduction, Education, Employment, Social Justice

Yoksulluk ile yoksulluğun nedenleri ve sonuçları üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalar, söz konusu nedenler ile sonuçların yakından ilişkili olduğunu ve yoksulluk ile mücadelede kullanılacak yöntemlerin bu çerçevede geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Yoksulluğun mikro düzeyde temel nedenleri incelendiğinde,

- Eğitim yetersizliği,
- Ekonomik yetersizlik,
- Sosyal imkanlardan yoksun olma,
- Yaşlılık,
- Engellilik,
- Beceri yetersizliği,
- Hayatta yalnız kalma (eş ölümü, terk edilme vb.)
- Eski hükümlü olmak,

vb. durumlar ile karşılaşmaktadır. Yukarıda söz edilen nedenlerden bir kısmı aynı zamanda yoksulluğun sonuçları olarak da karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta ifade edilen sıkı neden-sonuç ilişkisi de bu noktadan ortaya çıkmaktadır. Bu durumun, taşıdığı bütün olumsuzluğa rağmen aynı zamanda bir fırsat olarak değerlendirilmesi de mümkün görünmektedir. Şöyle ki, belirtilen hususlardan sonuç niteliğinde olabilecek bir nokta üzerinde durularak alınacak tedbirler aynı zamanda bu noktada yoksulluğun nedenini de ortadan kaldırmaya etki edecektir.

Yoksullukla mücadeledeki temel yöntemleri, yukarıda belirtilen çerçevede, yoksulluğun sonuçlarının yoksul kişi/aile/haneler üzerindeki etkisini azaltmaya yönelik uygulamalar ile yoksulluğun nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalar olarak sınıflandırmak doğru olacaktır.

Yoksulluk durumunun acilen önlem alınmasını gerektirici “insani açıdan” oldukça olumsuz sonuçları olabilmektedir. Tahmin edilebileceği gibi yoksul kişilerin öncelikli olarak gıda, barınma, giyim ve ısınma ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu ihtiyaçları aynı zamanda yaşamsal ihtiyaçlar olarak değerlendirmek mümkündür. Sosyal devlet ilkesinin de bir gereği

olarak yoksul durumdaki kişilerin bu imkanlara kavuşturulması yoksullukla mücadelenin ilk ve olmazsa olmaz adımıdır.

Söz konusu sosyal yardımlar ile yoksulluğun hedef kitle üzerindeki etkilerinin hafifletilmesi sağlanabilir. Bununla birlikte yoksullukla mücadelede kalıcı adımlar atabilmek için yoksulluğun nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik destekler kritik öneme sahiptir. Bu tür desteklerin temelde aile odaklı olarak yürütülmesi, hem ihtiyaç içindeki daha geniş bir kitleye ulaşılmasında, hem toplumun yapı çekirdeğini oluşturan aile kurumunda birliktelik duygusunun güçlendirilmesinde hem de Türkiye gibi güçlü aile yapısına sahip toplumlarda daha net sonuçların alınmasında etkili olacaktır.

Bu kapsamda yoksul kesim içindeki çalışabilir nüfusun istihdam ve üretime teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Nitekim Dokuzuncu Kalkınma Planının “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele” başlığı altında, sunulan hizmetlerin yoksulluk kültürünü önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olmasının önemine vurgu yapılmaktadır. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006:89) Gelir getirici projeler ile yoksul birey ya da hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak işleri kurmaları, gelir elde etmeleri, başlattıkları çalışmalarını uzun süre devam ettirebilmeleri ve sosyal güvenlik şemsiyesi altında yer almaları amaçlanmalıdır. Bu doğrultuda kentsel ve kırsal konularda kişileri kendi işlerinin sahibi yapmaya yönelik desteklerin ödemeli olarak gerçekleştirilmesi, hem kişilerin motive edilmesinde hem de bu tür desteklerinin başarısının ölçülmesinde önemli rol oynayacaktır. Proje sahibi kişilerin bir borç ve sorumluluk altına girmeleri, bir müteşebbis olarak iş sahibi olmaları da kendilerine olan öz güvenlerini artıracaktır. Dolayısıyla, yoksullukla mücadelede karşılıksız yardımlarla birlikte çalışabilir nüfus için gelir getirici proje destekleri de yoksullukla mücadeledeki yerini alacaktır. Birden fazla kişinin ortak olarak gerçekleştirdiği faaliyetlerde ise kişilerin birbirine müteselsil kefalet yoluyla bağlanmasının sürdürülebilirliğe olumlu katkı yapacağı düşünülmektedir. Grup bazlı projelerde iş bölümü ile ilgili somut ayrımların oluşması gerekmektedir. Ancak geri ödemelerin zamanlaması noktasında söz konusu faaliyetin gelir getirme dönemi ve miktarı göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin meyvecilik gibi daha geç gelir getiren faaliyetlerde bu dönemin nispeten uzun olmasında fayda olacaktır.

Gelir getirici içerikteki projelerin başarısının ölçülmesinde,

- Söz konusu faaliyetin devam edip etmediği,
- Birden fazla ortaklı ise ortak sayısının düşüp düşmediği ve düşüyse nedenleri,

- İş sahiplerinin gelir düzeyleri ve sosyal yardımlar için talepte bulunup bulunmadıkları,
- Söz konusu işin geliştirilmesine yönelik olarak ilave yatırım yapıp yapılmadığı

hususları değerlendirmeye ışık tutabilecek önemli noktalarıdır. Bu değerlendirmelerin en az altı aylık periyotlarla gerçekleştirilmesi daha sistematik bir izlemeye imkan tanıyacaktır.

Aynı yörede desteklenecek gelir getirici proje ve uygulamaların kimi zaman aynı konuda yoğunlaşması projelerin birbirlerinin pazarını daraltmasına ya da genişletmesine neden olabileceğinden bu ayırım dikkatle yapılmalıdır. Örneğin sadece yöredeki yaşayanları müşteri edinen çok sayıda proje birbirinin pazarını daraltabilecek iken yöre dışına ürünlerini pazarlayabilecek birden fazla proje o yörenin bu ürün açısından bir cazibe merkezi olmasını sağlayabilir.

Gelir getirici uygulamalarda, iş sahibinin söz konusu işle ilgili tecrübesinin bulunması önemli olup, bu konu ilgili sertifikalar veya belgeler yoluyla tespit edilebilir. Gerekli durumlarda yararlanıcılara girişimcilik ve pazarlama eğitiminin de verilmesi projelere olumlu katkı yapabilecektir.

Özellikle tarımsal alana yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalarda, proje konusu faaliyette işbirliği yapılan kurum/kuruluşların vereceği destekler önemlidir. Örneğin hayvancılık, seracılık veya meyvecilik gibi projelerde tarım il/ilçe müdürlüklerinin verecekleri teknik destekler proje sürdürülebilirliğine çok önemli katkılar sağlamaktadır. Yine meyvecilik projelerinde üretici firmadan fidanların kurumasına karşı garanti ve satış sonrası teknik destek (pazarlama, paketleme, bakım, koruma vs.) sağlanması da bu kapsamda düşünülebilir. Hayvancılık ve arıcılık gibi projelerde alımlara konu malların belirlenmesinde teknik açıdan tespit yapabilecek uzman kişilerin de bulunması gerekmektedir. Arıcılık desteklerinde sertifikası olmayan yararlanıcılar için eğitim düzenlenerek sertifika ve işbaşında uygulamalı eğitim verilmelidir. Tarımsal makine/alet alımına yönelik projeler kapsamında çapa makinesi, el traktörü, küçük çaplı tarımsal mekanizasyon aletlerine destek verildiğinde ise proje yararlanıcıları bu ekipmanlar ile hem kendi üretimlerinde verimliliklerini artırmakta hem de yevmiyeli olarak diğer üreticilerin işlerinde çalışabilmektedir.

Yoksullukla mücadeledeki en önemli araçlardan birisi de istihdama yönelik eğitim uygulamalarıdır. Bu kapsamda özellikle yoksul ve işsiz gençlere, kadınlara, beceri ve nitelikleri çerçevesinde, piyasanın talepleri de göz önüne alınarak, iş sahibi olacakları alanlarda kısa süreli mesleki eğitimler verilmelidir. İstihdam amaçlı eğitim projelerinde temel amaç kişilerin beşeri sermayelerinin artırılması ve böylelikle istihdamlarının kolaylaştırılması

olmalıdır. Beşeri sermayeyi, doğrudan ya da dolaylı olarak gelir elde edilmesini sağlayan ekonomik faaliyetlere katılan bireylerde oluşan bilgi, beceri ve diğer nitelikler olarak tanımlamak mümkündür. (Gümüş, 2005:20)

Eğitimlerde benzer konularda çalışmalar yapan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılmalıdır. Bu işbirliği mekanizması istihdam güvencesi sağlanmasında da devreye sokulmalıdır. Özellikle son yıllarda gemi kaynakçılığı, özel güvenlik elemanlığı, bilgisayarlı muhasebe ve doğalgaz tesisatçılığı gibi alanlarda piyasada istihdam açığının olduğu bilinmektedir.

İstihdama yönelik eğitim içerikli uygulamalarda,

- Kursiyerlerin İŞKUR'a kayıtlarını yaptırmaları,
- Proje başlangıcında kursiyerlerin yarım fazlasının istihdam edileceğine ilişkin taahhütlerin temin edilmesi,
- Kursiyerlerin ferdi grup kaza sigortaları yaptırılması,
- Proje koordinatörü ve benzeri personel giderlerinin yerel dinamiklerle karşılanması,
- Kurs programının proje başlangıcında belirlenmesi,
- Eğitim sonunda kursiyerlere eğitime katıldığına dair geçerliliği olan sertifika, belge verilmesi,
- Proje sonrasında kursiyerlere mümkünse staj imkanı sağlanması,
- Kursiyerlerin işe yerleştirildikten sonra bu işlerde süreklilik sağlamalarına katkıda bulunacak olan kişiler arası iletişim, stres yönetimi, profesyonel davranış, günlük giyim kuşam, pazarlama, çalışma bilinci, çalışma sorumluluğu vb. konularda da eğitim almalarının sağlanması,

vb. hususlara dikkat edilmesi projelerin başarısını doğrudan etkileyecektir.

İstihdam eğitiminden faydalanan kişilerin işe yerleştikten sonra istihdamdaki devamlılık süreleri ve elde ettikleri gelirleri ise projelerin başarısına ışık tutacaktır.

Cezaevlerindeki hükümlü ve tutukluların daha sonra istihdam piyasasında yaşadığı zorluklar ve bu durumun da yoksullukla yüzleşmelerine ve belki de tekrar suça yönelmelerine neden olabileceği dikkate alınarak, hem mesleki bir alanda eğitimlerine hem de rehabilitasyonlarına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi gerekmektedir. Böylece projeden faydalanan kişilerin cezalarını tamamlamalarının ardından sosyal hayata uyum sağlamalarına katkı yapacağı düşünülmektedir.

“Yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorun olmaması, sosyal ve ahlaki boyutları da olan karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkması, zaman içerisinde yoksulluğu ortadan kaldırmak ya da en azından azaltmak için girişilen çabaların da değişik biçimler almasına yol açmaktadır.” (Kalaycıoğlu, 2007:1)

Yoksulluk döngüsünün kırılmasında hiç şüphesiz en önemli araçlardan biri de eğitimidir. Bu kapsamda okul öncesi çağından üniversite eğitiminin sonuna kadar yoksul öğrencilerin desteklenmesi ve eğitimde sürekliliklerinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda dünya genelinde ve ülkemizde Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programları uygulanmakta ve eğitimde süreklilik amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda kız çocuklarına erkek çocuklardan daha çok ve ortaöğretim öğrencilerine ilköğretim öğrencilerinden daha çok destek verilmesi uygulamanın istenen amaçlara ulaşmasında doğru görünmektedir.

Diğer yandan eğitim kapsamında okul öncesi eğitim konusu özel önem taşımaktadır. Yoksul kişilerin ekonomik yetersizliklere bağlı olarak “okul öncesi eğitim” alamayan 5 – 6 yaşlarındaki çocuklarının, erken yaşta eğitim sürecine adım atabilmelerini temin etmek amacıyla okul öncesi eğitime yönelik projeler desteklenmelidir. Söz konusu projelerde temel amaç yoksul hedef kitlenin okul öncesi eğitimi alamamadaki temel eksikliklerini gidermek olmalıdır. Bu kapsamdaki projelerde çocukların yemek, kırtasiye ve ulaşım gibi alanlarda okula gidemeyiş nedenlerini ortadan kaldıracak nitelikte destekler ile ileriye yönelik önemli bir yatırım yapılmış olacaktır. Ayrıca, özellikle hayata atılmanın arifesinde bir sıçrama tahtası niteliğindeki Öğrenci Seçme Sınavına katılacak olan ancak ekonomik yetersizlikler nedeniyle sınava yeterince hazırlanma imkânı bulamayan öğrencilerin il ve ilçelerde gönüllü öğretmenler vasıtasıyla kurs almalarını sağlamak da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında olanların yaşam kalitelerinin yükseltilmesine değinilirken özürülüler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve göç edenler gibi dezavantajlı kesimlerin eğitim, sağlık, barınma, sosyal hizmetler ve istihdama yönelik hizmetlere erişimlerinin kolaylaştırılacağına işaret edilmektedir. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006:89)

Bu bakımdan, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey ve grupların sosyal hayata katılımlarının artırılmasına, yaşam standartlarının yükseltilmesine ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasına yönelik sosyal hizmet/yardım içerikli projelere de destek verilmesi zaruri görülmektedir. Ayrıca sosyal hizmet projeleri, yoksulluk döngüsünün kırılması ve sosyal içermenin sağlanması noktasında da özel önem taşımaktadır.

“Sosyal hizmetlere yer vermeyen maddi anlamda tek taraflı yardım anlayışı ve uygulaması, yoksul fertlerin bireysel ahlak ve kimliğini yozlaştırabileceğinden, yoksulları bağımlı hale getirebileceğinden, belki de

psiko-sosyal birçok sorunun ortaya çıkmasına yardımcı olabileceğinden çok yönlü sosyo-kültürel programların devreye sokulması gerekmektedir.” (Seyyar, 2004:221)

Bu bağlamda sosyal hizmet projeleri kapsamında, sokakta çalışan/yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara (yaşlı ve hastaların evde bakımı), korunmasız kadın ve erkeklere (sığınma evleri), işsiz gençler ve yoksullara sağlanan düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması için toplum merkezleri, gençlik merkezleri, sosyal marketlerin açılması ve böylece dezavantajlı grupların dışlanma riski en aza indirgenmesi ve sosyal adaletin tesisine katkı sağlanması sağlanabilecektir.

Sosyal hizmet/yardım içerikli uygulamalarda,

- Söz konusu faaliyetin sürdürülebilirlik noktasında sağlam kaynaklara (finans, insan kaynakları vb.) dayanması,
- İlde/ilçede mevcut sosyal hizmet merkezleri ve faaliyetleri ile ilişkilendirilmesi,
- Proje kapsamında gerçekleştirilecek faaliyette görev alacak personelin sayı, nitelik bakımından dikkatle belirlenmesi,

vb. hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Desteklenecek toplum merkezi projeleri ile söz konusu il/ilçede sosyal adaletin tesisine ve hedef kitleyi teşkil eden dezavantajlı kesimin sosyal rehabilitasyon ve entegrasyonlarına katkı sağlanması amaçlanmalıdır. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek faaliyetlere ilişkin hedef kitle ve konu hedeflemesinin doğru yapılması, hedef kitleye yönelik faaliyetlerin çeşitlendirilerek zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu merkezlerde öncelikli olarak erken çocukluk eğitimi, mesleki ve istihdama yönelik kurslar, gençlere yönelik sportif/sosyal etkinlikler vb. konulara önem verilebilir.

Bu merkezlerin sürdürülebilirliğinin işbirliği yapılan kurumlar tarafından sağlanması, merkezlerin aktif tutulması ve işbirliği yapılan kurumlarca tarafından düzenli olarak denetlenmesi gerekmektedir. Ayrıca söz konusu merkezlerde nitelikli personel görevlendirilmesine özen gösterilmeli, yararlanıcılardan ücret alınmamalı, merkezin hedef kitlesindeki mümkün olduğunca çok kişiye ulaşabilmek için gayret sarf edilmeli, paydaş kurumların desteği alınmalı ve proje paydaşları ile diyalog ve işbirliği kanalları sürekli açık tutulmalıdır.

Sosyal yardım/hizmet içerikli projelerde ise proje protokollerine tarafların uyup uymadıkları ve gerçekleştirilen faaliyetlerin yararlanıcılarda olumlu davranış değişikliği sağlayıp sağlamadığı uygulamaların başarısı açısından fikir verebilecektir.

Yoksullukla m¼cadelede sonuç alabilmek için tebliğ boyunca s¼z edilen t¼m uygulama, proje ve programlar ile birlikte s¼rekli yeni arayışlar içinde olunması, g¼ncel gelişmelerin takip edilmesi ve d¼nya genelindeki uygulamalar hakkında da bilgi sahibi olunması zorunluluğu vardır. Bu çerçevede, yoksullukla m¼cadele alanında faaliyet g¼steren t¼m kurum ve kuruluşların nitelikli personel y¼n¼nden g¼lendirilmesi, bu kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği altyapılarının tesis edilmesi ve tam bir kararlılık içerisinde yoksullukla m¼cadele faaliyetlerine devam edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü 2006 ve 2007 Yılı Faaliyet Raporları, internet adresi: <http://www.sydgm.gov.tr/sydtf/web/gozlem.aspx?sayfano=54>

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Proje Değerlendirme ve İzleme Dairesi Başkanlığı, Proje Destek Esasları

Kalaycıoğlu, Sibel (2007), Yoksulluk Nasıl Anlaşılmalı? Temel Tanımlar, Yaklaşımlar, SYDV Yoksulluk Üzerine Seminerler Dizisi, Ankara, 1-12.

Devlet Planlama Teşkilatı (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), Ankara, sayfa: 89.

Gümüş, Seda (2005). Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma, Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960 – 2002), İstanbul, s.20.

Seyyar, Ali (2004), Yoksul Ailelere Dönük Politikalar, IV. Aile Şurası, Aile ve Yoksulluk Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, s.221.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), Ankara, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan.asp>

